RĀNĪRĪ'S MALEISCHE GESCHRIFT: EXPOSÉ DER RELIGIES.

DOOR

Dr. PH. S. VAN RONKEL.

Wie Rānīrī was en hoe hij gearbeid heeft buiten zijn Voor-Indisch vaderland, is voldoende bekend.

Reeds in 1866 gaf H. N. van der Tuuk in deze *Bijdragen*, 3e volgr. dl. I, p. 468, eene (bijna volledige) lijst zijner werken; in *De Atjèhers* van C. Snouck Hurgronje en de verhandeling van H. Djajadiningrat over het soeltanaat van Atjèh, in *Bijdragen*, dl. LVI, bl. 135—265 is het noodige over den geleerden auteur vermeld.

Noeraddīn ibn ʿAlī ibn Ḥasandjī ibn Moehammad Ḥamīd ar-Rānīrī, een voorganger uit Rādjputtana herkomstig, vestigde zich in Atjèh en schreef, deels op last van Atjèhsche vorsten, verschillende boeken alsmede strijdschriften tegen de heterodoxe godsdienstleeraren in Noord-Sumatra. Zijn grootste, min of meer encyclopaedische, werk is de *Boestān as-salāṭīn* (Lusthof der Vorsten), bestaande uit zeven „boeken”, waarvan twee door R. J. Wilkinson (op eigen kosten) uitgegeven zijn.

Wellicht wordt aan deze merkwaardige figuur een studie gewijd, gelijk geschied is ten aanzien van de groote voorgangers, in welbekende dissertaties, nl. Pangéran Bonang, ʿAbdoerraʿoef van Singkel en Ḥamzah Fānṣōeri, en naar wij hopen eerlang zal geschieden in een proefschrift over Ḥasanoeddīn van Pasai.

Zooals in een volgend opstel in deze *Bijdragen* wordt medege-deeld, bezit ons Instituut één Atjèhsch handschrift, in drie dikke cahiers, dat eene vrije en zeer uitvoerige bewerking bleek te zijn van een Maleisch geschrift van Rānīrī, waarvan het eenig bekende manuscript in H. H. Juynboll's *Catalogus*, bl. 282, wordt beschreven. Het bevat twee geschriften, nl. 1° de *tabjān fī maʿrifat al-adjān* d.i. de kennis der, vóór-Mohammedaansche, godsdiensten¹⁾; 2°. de *ichtilāf*

¹⁾ Den titel die twee (eigenlijk vier) Arabische woorden bevat, meenden wij met twee „Fremdwörter” te mogen weergeven, dus niet met: overzicht der godsdiensten, maar exposé der religies.

al-madzāhib, over de verschilpunten der Mohammedaansche secten. Voorts bevat het handschrift nog een tweetal kleinere geschriften.

Spelling, schrijfwijze en nu en dan de woordvorm, waarin het doet denken aan dien der oude Cambridge-manuscripten (zie mijn opstel in deze *Bijdragen* 6e volgr. dl. 2, bl. 1—53) maken een zeer ouderwetschen indruk. Ook in dit opzicht is het handschrift een *unicum*.

In de voorrede van enkele bladzijden — hierachter in Latijnsche transcriptie afgedrukt — gesteld in het Arabisch met sierlijken stijl-vorm van „prose rimée”, en met de Maleische vertaling van elke pericope, waarin die stijl natuurlijk ontbreekt ¹⁾, wordt na uitvoerige doxologie en verwijzing naar het optreden der oude profeten, stelling genomen tegen haeretici, woedjoëdi's, en zendik's, voornamelijk de volgelingen van Sjamsoeddin as-Samaṭarā'i, met wie de auteur langdurige disputen heeft gehouden in tegenwoordigheid van den soeltan Iskandar II, wat soms tot bekeeringen (maar ook tot volharding in de ketterij) leidde. Na des soeltans dood gaf zijne opvolgster, de dochter van Iskandar Moeda, hem opdracht een boek samen te stellen over de godsdiensten en secten, om alle geloovigen te behoeden voor afglijding in de dwaling. Dat boek nu, in het Maleisch (*bahasa djawi*) noemde hij *Tabjān fī ma'rifat al-adjān*, en vergelijkt hij met stroomende zeer koele wateren die de harten van hen die dorstig zijn naar Gods weg lesschen, terwijl hij de hoop uitspreekt dat hij door Allah gesterkt moge worden in zijne voornemens tot heil der geloofsgenooten. Hij verdeelt de stof in twee deelen: over de godsdiensten van Adam tot 'Isā, en over de verschillende secten (*madzhab*) in „deze gemeente”. Van den inhoud mogen wij een korte opgave verstrekken; eene tekstuitgave lijkt niet geschikt voor deze *Bijdragen*, eerder voor onze *Verhandelingen*.

Eerst wordt de schepping van Adam vermeld en de instelling van zijn profeetschap. Zijne nakomelingen werden godsgezanten, met goddelijke geschriften, waarvan alras dissidenten, zooals Kābil (Kain) afweken, zoodat er allerlei partijen ontstonden. Eene daarvan, nog tijdens Adam's leven, maakte een, op hem gelijkend, steenen beeld, te zijner eere, wat na zijnen dood tot gelijkstelling met God zou kunnen leiden; zoo ontstonden de beeldendienaars. Deze ketterij openbaarde zich vooral tijdens den profeet Idrīs, welke leer ijverig werd voortgeplant, vooral door een vijftal met name genoemde mannen; na zijnen dood en dien der vijf leeraren waren er geene voorgangers meer

¹⁾ Wij volstaan met het noemen der rijmwoorden: bajān, tabjān, imān, wadjdān, foerkān, 'asjān, baṭlān, zamān, soebhān, insān, rahmān.

en verzuchtten de menschen. Ter bevestiging der leer besloot men vijf op hen gelijkende beelden te maken, ook om hén te blijven aanschouwen, zoodat men den beelden de namen der vijf leermeesters gaf, en ze aanbad. Na den dood dier generatie bezoedelde Iblis het geloof, en gelastte de menschen hém als god te beschouwen en te vereeren. Zij gingen verder, oorspronkelijk in onwetendheid handelend, en maakten gouden, zilveren en koperen beelden, waaraan ze de namen der vijf leermeesters gaven, tot den tijd van den profeet Noeh toe.

Deze echter trachtte hen tot het ware geloof te brengen, doch te vergeefs, waarop hij hen vervloekte en God bad hen te verdelgen. De zondvloed deed allen verdrinken, behalve tachtig geloovigen, veertig mannen en veertig vrouwen. Na hun dood bleven er drie over, nl. zijne zonen Sām, Hām en Jāfith, van wie God de geheele menschheid heeft doen afstammen. De beelden werden begraven tot den tijd van den profeet Samā'il; toen liet Iblis ze ontgraven door een volk, dat er 360 maakte. Drie richtingen ontstonden, waarvan de eene leerde dat de engelen de dochters van God waren, de andere dat de beelden met God gelijkstonden, en de derde beide leerstellingen ontkende, maar geloofde dat die beelden als God in den hemel waren, en voor de menschheid voorspraak bij God konden vragen. Ten slotte werden alle menschen afgodendienaars, die door God gehaat (*dikebentji*) werden, zoodat naar Zijn heilig woord de hemelen en de aarde spleten en alle bergen instortten. Ook de Joden en de Christenen noemden hen ongelooovigen (*kāfir*) en niet: heidenen (*moesjrik*).

Eene andere secte, Taja'ijjah genaamd, bestreed ze met logische tegenspraak, en zeide: laat ons den oorsprong aller dingen aanbidden, niet de aftwijging der natuur, nl. de beelden, die lager in rang zijn dan zij. Vierderlei uiting der natuur namen zij aan, en wel: hitte waardoor men pijn en aangename smaak, en alle lichamelijke gevoelens gewaar wordt. De opstanding ontkenden ze, en ze ontwikkelden eene vreemde leer over het ontstaan van menschen en dieren in verband met deugden en ondeugden. Voorts erkenden ze de koude en de droogte en de vochtigheid.

Andere secten ontstonden die de vorige weerspraken en de sterren aanbaden, beweerende dat de genoemde vier elementen noch eigen beweging noch vrije verkiezing hadden, dat men dus de sterren die eigen beweegkracht aan den hemel hadden, en der menschen daden beïnvloedden, moest vereeren; zoo aanbaden ze de planeten, de zon en de maan. Weêr eene andere secte ontstond, welker aanhangers het

licht en de duisternis aanbaden, aangezien het heelal daaruit ontstaan is; het licht noemden ze *jazdan*, de duisternis *ahriman*. Dan de *Madjōēsī's*, te verdeelen in drie soorten: 1°. de *Zamzamijjah*, die haar aangezicht bedekte bij de aanbidding van het vuur, opdat dit door hun adem niet zoude beroerd worden. Hunne leer had dezen oorsprong: vóór de ontsteking van het vuur kwam Iblis in mensche-lijke gedaante, en zeide: alle schoonheid en nut en glans komen uit den glans van Allah, en alle slechtheid is Zijne schaduw en is duisternis, dus uit den Booze. Hij en Allah zijn broeders, genaamd Jazdan en Ahriman, tusschen wie vijandschap was. Anderen beweren dat Allah den Booze uit vuur, d.i. uit Zijn licht heeft geschapen. Zoo kwamen de vuuraanbidders, den Satan geloovende, tot hun gods- dienst; immers Abraham had het vuur niet ontstoken uit eerbied, maar zij moesten het doen, om verbranding in het hiernamaals te voorkomen. Er werd verder beweerd dat het offervuur van Kābil (Kain) niet opvlamde, omdat hij het aanbad, doch dat van Hābil (Abel) wél, omdat hij het niet aanbad.

2°. de *Sjamsānijjah*, dat zijn de aanbidders van de zon en het vuur, zulks omdat beide van den Almachtige herkomstig zijn. 3°. de *Samijjah* die elk licht van zon, maan, sterren enz. aanbidden, daar immers die alle voortkomen uit één licht van vóór de schepping des heelals, zoodat alle licht één is, namelijk het mystieke licht (*nōēr*) van Allah. Zoo geloofde ook Hamzah Fanṣoeri, merkt de schrijver op, in zijn boek *De geheimen der gnostici*, dat het oer-licht voortkwam uit het wezen van Allah, d.i. de *nōēr-Moehammad*; hij helde dus over naar de leer der filosofen! Zoo leeren ook de *Brahmanen* in Tibet en de *Hakwānī's* in Hindoestan.

Wat nu de religie der vuuraanbidders (*Madjōēsī*, Magiërs) betreft, sommige geleerden meenen dat ze „schriftbezitters” (*ahl al-kitāb*), anderen dat ze slechts daarmede vergelijkbaar zijn (*sjibh al-kitāb*). “Ali heeft trouwens gezegd dat zij een door Allah gezonden Boek en een door een ieder geliefden vorst hadden, die met zijne zuster vleesche-lijken omgang had, wat door haar werd ruchtbaar gemaakt, waarop het volk te hoop liep vóór het paleis. Doch de koning hield hun voor dat alle nakomelingen van Adam diens wet moesten volgen, waarna zij bevredigd waren, en den vorst met zijne zuster openlijk huwde. In dien nacht nam Allah hun Boek weg. Men noemde hen *Sjibh al-kitāb*, omdat een zekere Zardoesjt, die zich als profeet uitgaf, een Boek had geschreven, genaamd Zend en Pazend, zoogenaamd van Allah herkomstig, een boek vol verhalen en geboden. Er ontston-

den drie secten, welker leer was: het leven staat vast met de oorspronkelijke Hitte, het eigenlijke wezen des lichts, weshalve ze het vuur aanbaden.

Eene andere secte, de *Dahrijjah* of *Moelhid*, aanbad niets, zeggende: godsdienst geeft geen nut, noch goed noch kwaad is er in de wereld; alleen de moederbuik die baart en de aarde die vrucht voortbrengt zijn er; de aarde bestaat dus van ouds, en is door niemand geschapen, alles wat leeft en sterft is dus uit den *ta'thīr* der tijden, d.i. de aarde en de regen en de beweging en de rust; al wie dus goed doet, zeggen ze, sterft niet, en zijne ziel reïncarneert zich zeven malen in menschenkinderen, wordt dan licht, en reïncarneert zich niet meer. Daarentegen reïncarneert de slechte, de moordenaar, zich in een laag dier als slangen, scorpioenen, honden, zwijnen, muizen, runderen enz. tot zeven malen; eerst dan in de menschen, wederom zeven keeren; als dezen goed doen, worden ze tot een Licht. Sommigen van deze belijders wonen in Goedzjrāt, met hun meester Warataja.

Voorts de filosofische geleerden. Volgens hen bestaat de wereld van der eeuwigheid af, en heeft het wezen van Allah al het bestaande geschapen zonder *ichtijār*, zooals de zomerhitte met het wezen der zon; zoolang die er is, bestaat er warmte, en is zij niet bij machte die tegen te houden.

Volgens hen zijn de zeven hemelen en de zeven aarden niet door Allah geschapen uit het niet, doch beide zijn zichtbaar geworden door den *ta'thīr*. Allah, zeggen ze, heeft geen van de daden zijner schepselen geschapen uit het niet, en godsdienstig zijn is om op Allah te gelijken zulks naar de mate en de beteekenis der filosofische theologen, die eigenlijk Allah niet liefhebben, immers, volgens hen, bemint Allah en wordt hij bemind, Hij heeft geen macht over iets, zeker niet over hetgeen hij niet gemaakt heeft; Hij kan de wereld niet veranderen. Zij ontkennen dus Allah's almacht, eene leer welker feilen evident zijn, als ware pantheïstische ideëen, en die in tweestrijd is met het mohammedaansche geloof, dat leert dat Allah alles naar eigen wil heeft geschapen (Koeran XXVIII:68 en Koeran XXV:47).

Voorts de Kopten, verdeeld in drie leeringen: 1°. in niets en in geen naamgeving is werkelijkheid, 2°. er is slechts twijfel en agnosticisme aangaande de oorsprongen; wat is, dat is; een schepper is er niet, want die is niet te zien. Anderen spreken niet over Allah als zgn. schepper, weêr anderen leiden alles tot Hem terug, en dat is ongelooft! Weer anderen hebben eene leer aangaande eigenschappen van Allah, nog anderen beweren niet te weten of de Koeran geschapen is of niet,

dat hemel en hel niet eeuwig zijn, enz. alles ongeloof! Enkelen leeren dat de Weg en de Tafel en de Weegschaal niet bestaan, doch overdrachtelijk moeten gedacht worden, wat niet ongeloof behoeft genoemd te worden, wel het ontkennen van de straffen in het graf!

(De derde secte der Kopten wordt niet aangegeven). Eene andere leer, de *Tanāsoechijjah*, heeft vier richtingen; die vertakten zich tot 84. *De eerste* leert: Allah is een Licht, alle licht is uit hem, en de glans van zon, de maan en de sterren, en van den dag en van ons gezicht, en gehoor en kracht en woord zijn uit Allah. Licht en ook het vuur spruit daaruit voort, zoo aanbidden zij alle licht. Dit is de categorie der Brahmanen, die Indië bewonen. *Ten tweede* de categorie die leert: alle geesten, ja alles komt voort uit het goedvinden van Allah, daar Hij alles geschapen heeft; wat Hij gemaakt heeft is dus uit Hem geworden, en keert tot Hem terug. Zoo is al het geschapene Wil van Allah. Dit is de leer van Hamzah Fansoerī en Sjamsoeddīn as-Samaṭarāī, beide dwaalleeringen!

Een andere categorie leert: schepping en schepper zijn één. Weder eene andere categorie heeft een eigen dogma over Allah's wezen; anderen beweren dat Allah's Wil komt in alles wat zichtbaar is, en vereeren dus alles wat hun schoon voorkomt, als alle licht, voorwerpen, bergen, water, boomen, paarden, klein vee, alle mannen en vrouwen enz. Dit is de zgn. *Choeloelijjah*-secte, eene sji'ietische (rāfiqī). Zij leert toch dat Ali Allah was; feitelijk is dit de *Manoewijjah*-secte, bij China en Tibet en Chatākānijjah. Zij acht den echtelijken omgang met andermans vrouw, dochter en slavin geoorloofd, en een ieder die zulks verbiedt een ongeloovige, immers alle begeeren is uit Allah. Dit is ook de leer van enkele Christelijke secten, die beweren dat Allah Mariam beminde en tot haar inging, waardoor Nabi Isā, de allerheiligste volgens hen, ontstaan is.

Ten derde de categorie die leert dat Allah een licht uit zichzelf genomen heeft en dat in drie deelen heeft verdeeld; daaruit: 1°. de hemel, „de plaats der plaatsen”; 2°. de engelen, de „geestelijke ziel”; 3°. de mensch, „de ziel der menschen”. Deze drie hebben dus van der eeuwigheid af bestaan. Voorts leert ze dat de geesten der profeten en wetgeleerden ten hemel stijgen en de engelen ontmoeten, en van hen leeren; zoo zijn de openbaring en het Woord en de koeran ontstaan. De door Gabriel gebrachte openbaring loochenen dezulken dus.

Wijders gelooft ze dat Allah op alle geesten vertoornd werd en ze uit den hemel stiet naar de aarde, waar zij zich vermengden met modder en zand. Daaruit ontstonden allen; zoo werden Adam en zijne

nakomelingen slechts uit de aarde geschapen, met alle lichamelijke ziekten en gewaarwordingen, zooals ook de geesten die gevoeld hadden. Deze secte ontkent de opstanding. Ze leert voorts: alle twist en onrecht komt voort uit den geest dezer euvelen die in anderer lichamen is gegaan, zoodat deze werden tot menschen en dieren, als runderen, kameelen, paarden, tijgers, slangen, schorpioenen enz. Alle kwaad zoude aldus ontstaan zijn.

De volgers der *tanāsoechijjah* gelooven aan de reïncarnatie van menschen in dieren op de vulkanen; alles ongelooft en dwaalleer! (Dit is blijkbaar *de vierde categorie*).

„Nu”, zegt de auteur, „na de optelling der kitablooze secten, ga ik over tot die der kitab-bezittende”. Deze zijn 10 in getal, n.l. 1°. de *Ibrāhīmieten*, zaad uit Ibrāhīm, afgodenaanbidders, ten deele in het land Goedzjerāt wonende; 2°. de Joden, de gemeente van Mōesā (Moses) verdeeld in tweeën n.l. A. de *‘Oezairi’s*, B. de *Sāmarijyah*. Tijdens den profeet *‘Oezair* (Ezra) geraakten de Joden in eene dwaalleer, n.l. toen Bachtanašar Jeruzalem verwoestte en alle Joden wegvoerde. Als kind werd ook Ezra meegevoerd, doch na des konings dood kwam een andere, die huwde met eene Jodin, aan wie hij de vervulling van al hare wenschen toezegde; zij verlangde den terugkeer van al hare volksgenooten, hetwelk leidde tot hun teruggaan naar Jeruzalem. Toen Ezra groot geworden was, blies Gabriël hem in den mond, waardoor hij de *Tawrèt* (Oude Testament) leerde.

De niet in ballingschap weggevoerde, maar in Jeruzalem gebleven, leeraren, vernamen dit maar weigerden het aan te nemen, begaven zich tot hem en verzochten hem hun uit zijne *tawrèt* voor te lezen; hij deed zulks en toonde hun het boek in een kuil ergens verborgen. Zij groeven het uit en het bleek aan de Israëlieten dat Ezra de Wet van buiten kende zonder feil. Toen veranderde de Satan zich in een mensch, en zeide tot hen: ziet, Ezra is Gods zoon, hoe zoude hij anders de Wet uit het hoofd kennen? Er zijn alzoo vier mannen die de Wet van buiten kenden, n.l. Mōesā (Moses), Harōen (Aäron), Jozua en Ezra. Nu hadden de Joden slechts één of twee exemplaren der Wet; onmiddellijk namen zij aan dat Ezra Gods zoon was.

Wat de *Sāmarijyah* (Samaritanen) betreft, hunne geschiedenis is welbekend: zij aanbaden het rund, niet Allah, daar des menschen wezen onrein en het rund heilig is, en waren dus echte afgodenaanbidders. Andere Joodsche secten beweerden dat er na Moses geene Wet geweest was; buitendien, zeiden ze, kunnen wij God niet zien, anders zou Hij zulks niet aan Moses verboden hebben. Weer een

andere leerde dat onze profeet Moehammad een profeet was voor de Arabieren en Perzen slechts, daar dezen geen kitab hadden, terwijl de Israëlieten een onvervangbare Wet en kitab bezaten. Zoo zijn dus de Joden de allerslechtste natie (Koeran IX : 31).

3°. De *Naṣārī* (Christenen), de gemeente van Jezus, verdeeld in drieën: A. *Malākijjah* (Melkieten), B. *Masṭōerijjah* (sic) (= Nestorianen), C. *Mār Ja'kōebijjah* (Jacobieten). Deze zijn op wegen der dwaalleer en afwijkende doctrines gegaan, daar er tusschen Joden en Christenen vijandschap ontstond, en dezen vele Joden vermoordden. Nu was er een zeer wijze en twistzieke Jood, die eens zich voornam den godsdienst der Christenen te bederven en als volgt te werk ging: hij beweerde dat 'Isā was neergedaald en tot hem had gezegd: wat doet gij met mijne gemeente? waarna hij hem één oog blind had geslagen (tevoren had hij blindheid aan één oog voorgewend). Blijkbaar was zijn godsdienst verkeerd, weshalve hij Christen wilde worden. Men geloofde hem, en ging bij hem in de leer, vóór allen: bij drie geleerden, nl. Malka, Masṭōer (sic) en Mār Ja'kūb (zie boven), wier nieuw geloof hecht werd. Eens zeide hij tot eerstgenoemde: kent gij 'Isā? Na diens bevestigend antwoord vol vereering voor den profeet 'Isā, begon de Jood Malka's geloof te bestrijden ten aanzien van de verrichte wonderen, en beval hem hierover te zwijgen. Zoo deed hij ook met de beide anderen. De leer van 'Oezair en die van 'Isā werden op die wijze vervalscht, en de Christenen verzaakten het zuivere geloof; zoo zijn dan de Christenen de slechtste natie (Koeran V : 77 en III : 40).

Zonder de tien godsdiensten verder te vermelden — waarschijnlijk niet eene fout van Rānīrī, doch van een bewerker of copïist — gaat de auteur over tot het tweede hoofdstuk „over het meningsverschil der madzhabs dezer gemeente”, dat met Arabische gezegden en Koeranverzen en overleveringen aanvangt, zeer uitvoerig geredigeerd is, en twee derde van het handschrift vult, met slottirade: aan Allah zij lof, eerder en later, uiterlijk en innerlijk. (Voor den inhoud der resterende bladzijden zie den catalogus der Maleische handschriften te Leiden, bl. 283).

Laat ons thans trachten de mogelijke originalia van het *exposé der godsdiensten* aan te wijzen.

Daar de schrijver een Noord-Indiër was kan hij uit een Perzische zoowel als een Arabische bron — immers beide talen moet hij gekend hebben, en een Perzisch vers komt in het Maleische geschrift voor — geput hebben en als men laatstgenoemde taal waarschijnlijker acht,

De niet-arabicus kan ook in dit geval uit eene vertaling zijn gading vinden, nl. van Th. Haarbrücker 1850; verder zouden de *Remarques critiques* van Christensen in *Le monde Oriental* dl. V p. 205 sqq. en veel van hetgeen Schefer en Massé en laatstgenoemde als bronnen hunner noten hebben genoemd stof voor verdere aanhalingen kunnen verschaffen.

Bepalen wij ons tot de boeken van Ibn Ḥazm en Sjahrastānī (voluit: Aboe Moehammad 'Ali ibn Aḥmad ibn Ḥazm en Aboe 'l- Fath Moehammad asj- Sjahrastānī).

De Maleische Tabjān vermeldt veel wat ook in de twee zeer groote werken voorkomt; bij de Christenen worden de drie secten der Melkieten, Nestorianen en Jacobieten, bij de Parsi's de goede en kwade macht Jazdan en Ahriman, bij de Joden de rol van Ezra, bij de Christenen de geschiedenis van 'Isā en Mariam, met enkele homogene onderdeelen, vermeld, maar noch in vorm noch in rangorde der genoemde religies noch in aangehaalde koeranwerken, noch in onderscheiding van de dogmata der opgesomde secten kan het Maleische werkje met de groote, veel omvattende, bijna als encyclopaedieën te beschouwen Arabische opera vergeleken, zeker niet als daaruit in verkorten vorm vertaald, of zelfs maar geëxcerpeerd beschouwd worden.

De twee werken zijn andere geschriften dan de beknopte *tabjān*, volkomener, uitgebreider, meer litterair en systematisch; ze verhouden zich tot ons opusculum als groote, bijna klassieke, reusachtige praestaties tot een gewoon compendium, dat buitendien in ons uniek handschrift in onvolkomen, bijna gebrekkigen vorm vertegenwoordigd is.

De vraag of Rānīrī een of beide genoemde boeken heeft gevolgd — van vertalen is geen sprake — of ze heeft geëxcerpeerd is dus geen vraag meer; het negatief antwoord bleek uit eene vergelijking van opzet, vorm en inhoud.

Of de Rādjoetti van Atjéhsche reputatie uit één bepaalde bron geput heeft is moeilijk te beslissen. Dat een man van zijne eruditie, belezenheid en autoriteit de twee boeken en andere — er zijn nog meer dergelijke geschriften — heeft *gekend* mag als vanzelfsprekend gelden; voor zijn op last des soeltans vervaardigd overzicht slaafs gevolgd heeft hij ze zeker niet.

Hoe moeten wij ons dan de genesis van zijn *tabjān* voorstellen? Wij mogen niet veronderstellen dat hij zich van de hem door een vreemden vorst verstrekte opdracht heeft afgemaakt, wel dat hij die beperkt, summier heeft opgevat, puttend uit welbekende uitvoerige bronnen, die van verre navolgend, aan iederen 'alim bekende koeran-

en overlevering-aanhalingen gebruikend, soms misschien hem geschikter voorkomende koeranverzen citeerend, zoo de in zijne kringen welbekende materie samengevat en gepopulariseerd heeft. Een alleszins begrijpelijke werkwijze, vooral waar het gold: in gemakkelijken vorm en kort overzicht een exposé geven van uitheemsche religies aan niet-Arabieren, aan lieden niet van zijn hoogen rang, buitenland-sche geloofsgenooten van veel minder geleerdheid dan die welke hij bezat.

Dat ons handschrift, dat merkwaardige unicum dat de groote H. N. v. d. Tuuk wel ter Sumatra's Westkust zal verkregen hebben, den echten Maleischen *tabjān* bevat, is ondenkbaar; de lacunes zijn te talrijk, en de (toegezegde) optellingen van religies, secten en dogmata te dikwijls defectief. Copiïsten moeten het geschrift, misschien al heel vroeg, gecorrumpeerd hebben; wij kunnen er slechts dankbaar voor zijn dat dit unicum nog zoo betrekkelijk gaaf in onze handen is gekomen.

Hetgeen het tweede hoofdstuk „*bāb jang kedoea pada menjatakan ichtilāf segala madzhab oemmat nabi kita Moehammad*” bevat ten aanzien van de mogelijkheid der opsporing van de bronnen der ontleening is, gelijk te verwachten was, eveneens negatief.

Na er op gewezen te hebben dat het voor de ware godsdienstbelijdenis bij Allah in de eerste plaats op *ichlās* (Mal. *ikelas*, Batav. *kelas* = oprechtheid) aankomt, wat met aanhalingen uit den Koeran en de gewijde traditie gestaafd wordt, waarschuwt hij tegen alle ongehoof en ketterij, en vermaant tot vasthouden aan de leerstellingen der *soennah* en *djamā'ah*, en haalt (evenals Ibn Ḥazm en Asj- Shahrastānī) de vermaarde uitspraak des profeets aan: „na mij zal mijne gemeente in 73 secten verdeeld worden, die alle, behalve ééne, voor de hel bestemd zijn” (nl. die der leden van de *soennah* en de *djamā'ah* voegt de auteur achter de vertaling der Arab. woorden), en vervolgt op deze wijze (naar de Mal. vertaling): bij een zijner voorspellingen, zoo deelt Ibn Mas'ūd mede, trok de profeet eene rechte streep, zeggende: dit is de rechte weg van den dienst van Allah. Daarna maakte hij rechts en links daarvan andere streepen, zeggende: op elk dezer streepen roept de Satan op naar dien weg, en een toepasselijk koeranvers over den *Širāṭal- moestakīm* aanhalende, besluit hij met vermaning tot volgen van de leer der lieden van de *soennah* en de *djamā'ah*, niet die der Djabarieten, Qadarieten, Chāridjieten, Rāfidieten e.a.

Daarna vermeldt hij dit verhaal: men stelde den *imām Al- Ḥanafī*

vragen naar de ware *madshab*, waarop hij in bovengenoemden zin antwoordde, en ten bewijze deze uitspraak van den profeet aanhaalde: „Na Mōēsā hebben de kinderen Israëls zich in 73 secten verdeeld, alle bestemd voor de hel behalve één voor het paradijs; evenzoo is het na 'Isā met diens volgelingen gegaan, en zal mijne gemeente zich scheiden in 73 secten, alle bestemd voor de hel, behalve ééne. „Welke is die o gezant van Allah?” — „Die welke ik en mijne vrienden volgen!”.

Nu volgt eene aanhaling van Ibn 'Abbās, nl.: de Satan dook in de zee veertig dagen lang, totdat hij in de zevende zee gekomen was; zoo bereikte hij de hel genaamd Hāwijjah, blikte naar al hare zijden, en ontwaarde zijn verblijfplaats en die van elke kettersche secte. Toen gaf Mālik Zabānijjah aan den Booze een vaandel en 73 geschriften, waarop de namen der 72 secten geschreven waren. „En nu”, zoo vervolgt de auteur, „zal ik u al de secten en hunne dwaaldogmata noemen, opdat gij u hoeden zult voor dergelijk wangeloof”.

(Gelijk men weet bestaat over de uitspraak: „73 secten minus ééne” heel wat litteratuur, o.a. eene verhandeling van I. Goldziher, gelijk bij Massé e.a. aangegeven wordt).

Onze auteur vervolgt dan: „de 'oelamā der *soennah*- en *djamā'ah*-lieden zeggen: de 72 secten kwamen voort uit zes, n.l. de Rafidijjah, de Chāridijjah, de Djabarijyah, de Qadarijyah, de Djahmijjah en de Moerdijjah; daaruit kwamen uit elke van die zes twaalf andere voort, die thans opgenoemd zullen worden”. Alle worden nu vermeld, met de namen die men in bovengenoemde werken ook aantreft, en van alle wordt met een beroep op Allah's woord, de ketterij aangetoond. Vooral de Sji'ieten, Zaidieten, e.d. worden van haeresie beticht, vooral als ze iets met de Christenen gemeen hebben. Na 12 er van genoemd en gegispt te hebben, vermeldt hij nog enkele meer.

Na de in de laatste plaats genoemde secte zegt hij, „de eerste die den islām verried was een huichelaar (*moenāfiḳ*) tevens *zendik*, eigenlijk een jood die schijnbaar den islam had aangenomen, en de Rāfidī-secte schiep. Nu bezwoeren eenige mannen, Abōe Bakr en 'Oemar door 'Ali dien man te laten dooden, doch hij vluchtte. Chalief geworden liet hij eenige *zendik*'s die tegen hem waren ter dood brengen. De Rāfidī's zijn dus de slechtste van alle ketters, wat trouwens blijkt uit de woorden des Profeets: „in het laatste der dagen zal er een volk zijn Rāfidī genaamd, dat den Islam zal *rāfiḳ* maken (Mal. *didjaoeh(kan) marékaitoe akan agama islām*), dezulken moet gij dooden, zij toch zijn ongeloofigen”.

Nu zijn de Charidjieten aan de beurt, van wie ook 12 opgenoemd worden, alle fāsik's, ketters en tegenstanders der *soennah* en *djamā'ah*, gelijk door aanhalingen uit koeran en traditie bewezen wordt. Bij de 7e, de Moe'tazilieten, zegt de auteur: „deze heb ik reeds vermeld in mijn boek *Doerr al- Fāwāid bisjarh al- 'aḳāid*, weshalve ik ze in dit werk niet zal behandelen”. De 12e is de *Sanarāchijjah*, die leert dat de vrouwen zijn als akkers of bloemen, waarvan men alle genot moet hebben, zoodat de coïtus vóór het huwelijk verplicht is, een evident ongehoof!

Hiermede is de schrijver aan het einde van zijn opsomming; zoo bestaat er, zegt hij, eene secte der Charidjieten, die beweert dat 'Ali een ongeloovige was en dat men alleen Abōe Bakr en 'Oemar moet erkennen „alles ongeloof en dwaling, waarvoor Allah ons behoeft!”.

Verscheidene overleveringen worden ten bewijze der vloekwaardigheid van de Charidjieten aangevoerd, eindigende met deze: *al-chawāridj kilāb an- nār*, d.i. de Chāridjieten zijn de honden der hel.

Daarna worden de 12 secten der Djabarijjah opgenoemd, alle op grond van koeran of traditie als haeresie (*bid'ah*) of ongeloof (*koefr*) gesignaleerd, een korte maar knappe synopsis. Doch na dit twaalfstal volgen nog enkele dwaalleeringen, niet met namen aangeduid, en op de bekende wijze gebrandmerkt.

Dan volgen de 12 secten der Ḳadarijjah, alle door den auteur in zijn beknopt overzicht met het bekende stigma voorzien. Doch ook nu wordt het dozijn door enkele verkeerde *i'tikād's* gevolgd, evenals bv. Asj- Sjahristānī niet 72 maar 90 secten vermeldt. Bij een der averechtsche leerstellingen wraakt de auteur het onverdedigbaar dogma van Hamzah Fanṣoerī in zijn werk *Asrār al- ārifin*, dat de door Gabriel gebrachte koeran geschapen is, en niet eeuwig. Terecht heeft dus de Profeet gezegd: „de Ḳadarieten zijn de magiërs (*madjōēsī*) dezer gemeente; als ze ziek zijn, moet ge hen niet bezoeken; als ze gestorven zijn, doet dan niet de ṣalat over hen”.

Dan is de beurt aan de *Djahmijjah* met hare 12 „*ḳaoem's*”, die alle dezelfde flétrissure aan de hand der twee gewijde geschriften ondergaan. Bij de 9e de *Zanādikijjah* (Zendik's) geeft hij aan zijn twee in zijn oog verfoeilijke tijdgenooten, Hamzah Fanṣoerī en Sjamsoeddin as- Samatrāī een schimpscheut door beiden van een Zendiksch geloof te betichten: *'alam itoe ḳadīm dan ma'dōēm itoe soeatoe djoea dan Allah ta'ālā tiada ma'dōēm*, wat zich ten aanzien van eerstgenoemde bij secte 10 herhaalt, wegens diens leer dat Allah's woord als geschapen is te beschouwen.

Alles wordt kort en beslist als ketterij afgedaan op grond van de uitspraken der twee Geschriften, voor ons gevoel iets te summier en te simplistisch, maar naar het oordeel van den, op last van een vorst uit den vreemde werkenden, geleerde blijkbaar voldoende voor Maleisch lezende, leergierige geloofsgenooten, die hij niet genoeg tegen inheemsche en buitenlandsche ketterij kan waarschuwen.

Ook van de Moerdjieten worden 12 *kaem's* vermeld, met een voor allen geldende verzekering: „Allah's toorn en vloek rusten op hen”; trouwens volgens eene uitspraak van Allah hebben 70 profeten hen vervloekt (*telah dila'natkan toedjoeh poeloeh nabi akan kaem Moerdjijjah*).

Na die vermelding stempelt de auteur hen nogmaals tot ongeloovigen, zich beroepend op de bewoordingen des Profeets: „twee soorten mijner gemeente hebben geen deel aan den islām, zulks is het lot der Moerdjieten en der Kadarieten”, en zegt hij: „o studiosus, dit zijn de credo's en de secten der 72 *kaem's* door de geleerden in hunne boeken genoemd”, doch laat niet na aan de 6 x 12 nog eenige toe te voegen evenals, gelijk gezegd zijne groote Arabische voorgangers in hun opus hebben gedaan.

„En nu”, zegt hij zich wederom tot de leergierigen wendende, „weet gij alle dwaalleergeloofspunten, en zal ik u wijders verdere credo's van ketters noemen, die zich zelf *ṣūfī* verklaren te zijn, gelijk duidelijk gemaakt is door den imām Ghazālī en den Sjaich Abū'l-Nadjīb asj- Soehrawardī en den imām Nadjmoeddīn 'Oemar Nasafī en anderen”.

Welnu dan: die zoogenaamde *ṣūfī's*, beter ongeloovigen of afvalligen te noemen, tellen 13 *kaem's*, die alle vermeld en behandeld worden, iets uitvoeriger dan tevoren. Bij de zevende haalt hij het Perzische vers aan „*toerā tōē dānī wabas mar toerā nadānad kas*” welk eenvoudig distichon vertaald wordt: „*hanja mengenal dirimoe tiada mengenal dikau seseorang djoeapoen*”, „een goddeloos en afdwalend gedichtje” zegt de auteur.

Bij de elfde haalt hij Abū'l-Nadjīb as- Soehrawardī aan, den auteur van het boek *'Awārif al-ma'ārif*, die zegt dat een deel dezer secte is: de Kalendarijjah, wier geloof ware ketterij en *zendik*-wezen is, en een ander deel eene leer heeft die met de Christelijke te vergelijken is.

Genoemde schrijver is wel bekend, maar zijn broeders zoon Sji-hāboeddīn Abū Hafs 'Oemar as- Soehrawardī 1145—1234 is de auteur van genoemd boek, een beroemd geleerde, en beoefenaar der

orthodoxe mystiek. De Perzische dichter Sa'di was een zijner leerlingen; zijne werken zijn talrijk, evenals de H.S.S. van de *Ma'ārif*. In Voor-Indië is zijne leer verbreid door Al- Moeltānī; geen wonder, dat *onze* auteur hem kende, maar vreemd is het dat hij zich in den voornaam vergiste ¹⁾).

Ook de beruchte ketter Manṣoēr al- Ḥallādī, (over wien een heele litteratuur bestaat) met zijn uitspraak „ik ben de waarheid”, en Sjaich Aboē Jazid met eene even erge ketterij, komen ter sprake, doch hij vermeldt ze kortelijk, daar hij er uitvoerig over gehandeld heeft in zijn werk *Laṭāif al- asrār*. De 12e *kāoem* heeft vier namen (echte zendik), en hare leer, oh gruwel, is in deze woorden neergelegd: mijn wezen is het wezen van Allah!, waaraan de auteur van den *Sjarḥ al- manāḳif* zegt: hoe wonderlijk is toch de secte der woedjoēdijjah, die op alle punten met de Wet en de geloofsleer in flagranten strijd zijn, gelijk gemakkelijk te bewijzen is, zelfs voor de niet-ontwikkelden. Al- Ghazālī heeft zulks immers nog nader betoogd. „De-zulken hebben geen *woedjōed*, de *woedjōed* van al hun geleerden is als een beeld in een spiegel gezien, werkelijken *woedjōed* bezitten ze niet, die der *šoefi's* is als een afbeelding of eene schaduw”; met deze woorden kenmerkt Rānīrī die vervloekte leer.

„En nu”, zegt hij, „o heilbegeerige, zal ik u iets bijbrengen over de *woedjōedijjah* in den Indischen Archipel (*jang dibarwah angin*) al-Hamzah Fanṣōērī in zijn boek *Al- moentahā* in zijne uitlegging der beroemde woorden: die zich zelf kent kent zijnen Heer, en met zijne drogleer die doet denken aan het Christelijk wangeloof van den Vader, de Moeder en den Zoon, drie in namen, één in wezen, in 't kort eene leer als die der beruchte filosofen, in al hare uitingen en onhoudbare vergelijkingen! Het is een verre van beknopte vloekrede tegen de leer der Sumatraansche ketter-voorgangers. Niet het minst blijkt de ketterij uit hun interpretatie van Allah's woord in Koeran LV vers 29! Trouwens, Hamzah Fanṣōērī en Ḥasanoeddīn zijn indientiek in hunne verdoemenswaardige ketterij, en de onduidelijke uitdrukking in de Maleische taal van Pasai (*bahasa djawi*) is misleidend!

Zeer uitvoerig wordende zegt onze auteur: „ik zal het niet lang maken”; noch over dezen noch over Sjamsoeddīn Samatarāī in diens boek *Širaf al- moehakkikīn* over de relatie van Allah tot de schepselen; beiden wijken ze af van Koeran XCVI, de echt koeranische geloofsbelijdenis en andere verzen, die ze geweld aandoen als echte

¹⁾ Brockelmann, Gesch. der Arab. Litt. I, 440 en II, 786 en 788.

schriftvervalschers en woordverkrachters. Vromen, als 'Aisjah en Abōe Jazīd, hebben immers uit des Profeets woorden aanhalingen gedaan die allen waren moslims het recht geven dergelijke lieden te verketteren en te weren!

Zoo wordt de weerlegging van de leer der 12e secte een uitvoerige en felle uitval tegen de Sumatraansche ketters, ook daarin geheel verschillend van de methoden van Ibn Ḥazm en Asj- Sjahrastānī, een nieuw werk met een eigen, meer polemisch dan beschrijvend, karakter! Eindelijk wendt hij zich tot de studeerenden met de verzekering dat hij in het kort de beweringen in het vervloekte boek voorkomende zal aanstippen, en zijne (allerm minst korte) philippica besluit hij met de woorden: oh zoekenden, laat u niet misleiden door die twee zendik's in hunne boeken en korte verhandelingen, alle slechte en vloekbare geschriften! De vorsten en voorgangers moeten die boeken verbranden, gelijk trouwens in Atjèh gebeurd is.

Eindelijk (blz. 57) komt de 13e richting aan de beurt, verdeeld in verscheidene subdivisies, die alle kortelijk gekenschetst worden, in hun ketterij en valsche toelichting der gewijde tradities, gelijk betoogd is door den schrijver van den *Djauhar as- soennah*¹⁾ en Imām Aḥmad en Fachroeddin Rāzī. Hieraan wordt eene beschouwing over de ware beteekenis van de uitdrukkingen: God's aangezicht, Gods lichaam, Gods hand, Gods vingeren, Gods voet enz. vastgeknoopt; ze zijn Godes, niet als die der menschen. Allah is niet lichamelijk, en niemand is zijn gelijke²⁾, gelijk de koeran telkens leert.

Feitelijk is dit gedeelte eene geenszins beknopte verhandeling over de geloofsleer t.a.v. Allah's eenheid (*tauḥīd*), die opgesteld in vragen en antwoorden, als een catechismus, een eigenaardigen vorm aanneemt, waarvan we vele typeerende voorbeelden zouden kunnen noemen. Doch we bepalen ons tot eene aanhaling uit de traditie: „toen Allah den Profeet Adam en den duivel en de slang en de pauw uit den hemel deed uitgaan, veranderde aller uiterlijk, maar dat van Adam bleef zooals het was”. (Gelijk bekend komt dit tweetal dieren in de overlevering, en dus ook in de verwante Maleische en Atjèhsche legende voor; t.a.v. de onjuiste interpretatie in de vertaling van een Atjèsch gedicht zie men de aankondiging van J. J. C. M. v. Waardenburg's dissertatie, 1936, *De invloed van den landbouw op de zeden*,

¹⁾ Over dit werk kan ik niets mededeelen.

²⁾ De eigenaardige dubbel genasaleerde vorm van *menjengoetoei* van *sekoetoe* wordt hier gebezigd.

de taal en letterkunde der Atjèhers door Dr. G. W. J. Drewes, in *Tijdschrift v. d. T. L. & V. v. N. I.*, L XXVII, bl. 520).

Het woord *ṣōerah* = beeld, uiterlijke vorm, dat van Allah dikwijls gebruikt wordt (b.v. Allah heeft Adam naar Zijn beeld geschapen), moet dus niet in anthropomorphischen, maar in geestelijken zin opgevat worden: de *ṣōerah* is een *ṣifah*, zooals ook in dagelijksche uitdrukkingen als: „wat is de *ṣōerah* dezer quæstie” aan den dag komt. Zoowel het spraakgebruik als de phraseologie als de uitdrukkingswijze van den koeran maken de juiste beteekenis van *ṣōerah*, *ṣifah* en Maleisch *roepa* duidelijk.

Autoriteiten als Aḥmad al-Moehājimī met zijn werk *Imḥād annasīḥah*¹⁾, de Imam Nawawī e.a. toonen den vijfvoudigen aard der hier bestreden ketterij aan (naar de bekende vijf categorieën der menschelijke handelingen), evenals de groote Imām Asj-Sjāfi'ī en verscheidene diī minores, die buitendien een andere vijfledige indeeling der ketterij in quæstie ontvouwen. Wederom zeer uitvoerig is hier onze auteur, ook in zijn slotwoord, waarin hij zegt dat het verplicht is aparte ketterij te bestrijden met het zwaard en ze te dooden, en dat hunne bekeering evenzeer te betwijfelen is als die der *zendik's*, Sji'ieten, Rāfiḏī's, Karmaten en zgn. filosofen, die eigenlijk ook na hunne „bekeering” moeten gedood worden, daar ze in feite niet in den Schepper gelooven. Trouwens de Profeet zelf heeft gezegd: „die van godsdienst verandert moet gedood worden”.

Edoch, zegt de auteur, er is eene goede mystiek, nl. die van degenen die de wegen van den Gezant Gods volgen, en alle plichten op haren tijd verrichten, en zich onthouden van zang en dans en alle bovenvermelde afdwalingen, en verre blijven van lieden van slecht gedrag en ontrouwen aan den islam, die als men ze bestrijdt er het zwijgen toe doen, en die geen kwaad doen jegens de moslims en ze niet lasteren, en die niet gesteld zijn op tooi en grootheid in de wereld. Dezulken toch gaan op den rechten weg der menschen van de *soennah* en *djamā'ah*, en wie hen liefheeft benevens zijnen Gezant die heeft God lief. Na deze uitvoerige, hier *en résumé* gegeven, eindbeschouwing spreekt onze auteur de studiosi aan en zegt: „wanneer gij thans de zaken der *ṣōefi's* kent, moet gij ze eeren en hoogachten en volgen en ze tot hunne vrienden maken; welaan, hoedt u voor de elf ketterische richtingen, bevriendt u niet met ze, verächt ze en smaadt ze, opdat gij ingaat tot de strekking van de woorden des Profeets: alwie

¹⁾ De auteur is mij niet bekend, wellicht een Indische autoriteit.

een ketter veracht, dien redt Allah op den dag der opstanding uit alle gevaren der verwarring, en andere woorden, bv.: de ketters zijn de slechtsten der menschen en der dieren. Telkens worden de Overleveringen in het Arabisch aangehaald en in het Maleisch vertaald, zooals c.q. de laatste: *barang siapa mengadakan soeatoe hadith maka adalah atasnja la'nat Allah ertinja barang siapa mengadakan soeatoe agama atau pekerdjaän jang lain daripada agama islam maka adalah atasnja la'nat Allah.*

Ten slotte uit hij zijn overvol gemoed in een Arabisch gebed gevolgd door de Maleische vertaling: *toehankoe tetapkan kiranja hati kami atas agamamoe jang kaukasihi dan kaugemari dan kauanoegerahi kiranja akankami tawfik pada mengikoet sjari'ah nabimoe jang pilihan dan himpoenkan kiranja kami pada tantera segala meréka jang kauanoegerahi ni'mat akan meréka itoe ijaitoe daripada segala anbijā dan segala šadiķ dan segala šāhid dan segala šālihin merékai-toelah jang sebaik-baik taulan dan [de]mikian itoelah anoegeraha daripada Allah jang amat mengetahoei hāl ahwāl segala hambanja.*

Na deze, eenigszins vrij, althans niet te letterlijk, uit het Arabisch vertaalde, bede volgt zakelijk de dateering: *waķad faraghtoe min noeschatihī dzāl-kitab fijaum al-aħad tis'ah min sjahr ar-radjab fisanah arba'wasittin ba'd al-alf* (9 Radjab 1064 = 29 Mei 1653 A.D.).

Nog eene slotopmerking!

Het is niet zoo zeer opvallend dat Rānīrī's opusculum kleiner van omvang is dan de meer genoemde groote opera, maar wel: dat iets essentieels van deze niet in ons compendium is aangeroerd, nl. het aantal Grieksche filosofen met hunne Grieksche namen en stoïstische en andere systemen.

De reden daarvan kan wederom zijn, dat hij zich er van bewust was, voor vrij ontwikkelde maar niet „ebenbürtige” moslims te schrijven. Doch ook kan de verklaring liggen in het feit, dat hij het al te uitheemsche heeft gesupprimeerd, omdat hij van zijn boek een strijdschrift tegen Sumatraansche tegenstanders heeft gemaakt, en daaraan het een en ander heeft opgeofferd, eene restrictie die de groote Arabische godsdienstbeschrijvers zich niet behoeften op te leggen. Zoo heeft hij een min of meer hybridisch, maar niet heterogeen, een deels descriptief deels polemisches, in zijn tijd zeer actueel, en in twee richtingen nuttig werk geleverd, waarvoor het nageslacht hem dankbaar moet zijn.

Wat de Atjehsche bewerker er van gemaakt heeft zal in een studie van den heer H. T. Damsté aan het licht komen.

BIJLAGE.

De tekst der Inleiding, met weglating der Arabische volzinnen.

Bismillāhi'r-raḥmān ar-raḥīm dengan nama Allah djoega akoe memoelaī mematja kitab ini ia djoea toehan jang amat moerah pada memori redjeki akan segala hambanja moēmin dan kafir dalam negeri doenja ini lagi jang amat mengasihani hambanja dalam negeri achi-rat.... segala poedjipoedjian bagi Allah jang menoeroenkan koeran atas hambanja Moehammad dan didjagakannya dalamnja segala 'ilmoe awwal dan achir dan dinjatakan beberapa bajān.... tiada djoea tinggal daripada sesoeatoe perkataan melainkan adalah dinjatakan dalamnja segala kenjataan daripada ḥadliratnjalāh hidajat dan rahmat dan adalah didjandjikan akan segala jang membawa iman dengan kebadjikan.... maka merékaitoelah jang bertambah-tambah jakin dan nōer dan wadjan inilah anoegerah ḥak ta'ālā akan segala hambanja dengan semata-mata kebadjikan... dan mansōechkan ḥak ta'ālā dengan koer'an itoe akan segala kitab dan agama soepaja bédalah jang benar daripada jang sesat dari karena inilah dinamai akandia foerkān... dan soeroehkan ḥak ta'ālā segala rasoel dan anbijā pada tiap-tiap masa dan zamān soepaja ditoendjoei merēka-itoe akan segala manoesia daripada djalan sesat dan doerhaka... dan demikian lagi didjadikan ḥak ta'ālā akan segala 'oelamā seperti anbijanja daripada segala jang ahli'l-ma'rifat maka disiapkan merēka itoe beberapa kitab dan dinjatakan merēka itoe beberapa madzhab jang sesat... dan didirikan merēka itoe beberapa dalil dan hoedjat dan beberapa kenjataan akan menjalahkan segala kafir dan woedjoedijah jang moelāhid pada tiap-tiap masa... merékaitoelah jang dila'natkan Allah dan segala ra-soelnja dan segala malaikat dengan beberapa la'nat dari karena bahoe-asanja merēka itoe memperikan dengan peri jang tiada laīk pada hadli-ratnja jang mahasoetji... dan salamnja atas sekalian anbijā dan atas penghoeloe segala manoesia dan atas segala keloearganja dan saḥā-batnja dan segala tanteranja merēka-itoe atas djalan toehan jang bernama raḥmān.... *ammā ba'da*.... adapoen kemoedian dari itoe maka berkata hamba jang moeḥtādj kepada Allah jang mahakaja lagi amat besar iaitoe sjaich Noeraddin ibn 'Ali ibn Ḥasandji ibn Moe-hammad Ḥamid nama bangsanja.... maka tatkala zāhirlah kaoem woedjoedijah jang zandik moelāhid lagi sesat daripada Sjamsoeddin Sjamatarā'i jang sesat.... maka berḥathlah merēka itoe dengan kami beberapa hari dihadapan ḥadlirat soeltan jang terlebih ṣāliḥ pada ma-sanja didiamkan Allah ta'ālā kiranja akandia pada sama tengah soerga iaitoe maulānā as-soeltan Iskandar thānī 'Alā'oeddin Moeghājat

Sjah jang bergelar Marḥōēm dār as-salām ialah jang mendirikan agama Allah dengan ketegoeban jang amat 'adjab.... serta kata merèka itoe bahoeasanja Allah ta'ālā diri kami dan woedjoed kami dan kami dirinja dan woedjoednja.... maka koekarang pada membatalkan kata merèka-itoe jang salah dan segala i'tikād merèka-itoe jang sia-sia akan soeatoe risalat pada menjatakan da'wā bajang-bajang dengan empoenja bajang-bajang.... dan koekata akan merèka-itoe bahoeasanja kami menda'wa diri kami ketoehanan seperti da'wā ia Fir'aun katanja akoelah toehan kami jang maha tinggi tetapi bahoeasanja adalah kami kaoem jang kafir maka masamlah moeka merèka-itoe serta ditoen doekkan merèka-itoeelah kepalanja dan adalah merèka-itoe moesjrik.... maka memori fatwālah segala islam atas koefr merèka-itoe dan akan memoenoh dia dan setengah daripada merèka-itoe memori fatwā akan koefr dirinja maka setengahnja taubat dan setengahnja tiada maoe taubat dan setengahnja daripada merèka-itoe moertad poela ia jang taubat itoe kembali ia kepada i'tikādnja jang dahoeleoe itoe djoea.... maka terboenoelehlah segala tantera ka'ōēm jang kafir dan segala poedji -poedjian bagi Allah toehan saroe 'alam sekalian.... kemoedian daripada wafāt Marḥōēm Dārassalām maka menitahkandakoe soeltanah jang mahabesar dan chākān jang maha moelia ialah jang mendirikan agama Allah dan memeliharakan sjari'at rasoel Allah iaitoe seri soeltan Tādjal'ālam Šafijjataddīn sjāh berdaulat ḡiloe'llāhi fī'ālam ibnat as-soeltan Iskandar Moeda Djohan berdaulat ibn as-soeltan 'Alā'oeddīn 'Ali Ri'ājat Šjāh ibn as-soeltan Fīrmān Šjāh ibn as-soeltan Moezaffar Šjāh ibn as-soeltan 'Inājat Šjāh.... bahoea minta ta'lifkan akoe akan soeatoe kitab jang djāmi' pada menjatakan segala madzhab dan agama soepaja dipeliharakan hegala merèka itoe jang berimān akan i'tikādnja daripada tergelintjir dan tersalah.... maka koeta'lifkan soeatoe kitab dengan bahasa djawi dan koenamaī akandia *tabjān fī ma'rifat al-adjān* ertinja menjatakan segala agama maka adalah seolah-olah air jang amat sedjoek memoeaskan hati jang dahaga kepada djalan toehan jang bernama Raḥmān.... dan kepada Allah djoea memohonkan bahwa didjadi-kannja kiranja kitab ini semata-mata karena hadliratnja dan [di]tetap-kannja kiranja akandakoe dan akan sekalian islam atas agama islam dan kekasihnja Moehammad rasoel Allah.... maka koedjadikan kitab ini atas doea bāb.... bāb jang pertama pada menjatakan segala agama [dari] pada masa nabi Allah Adam datang kepada masa nabi Allah 'Isā maka sekarang koemoelaī pada menjatakan segala madzhab dan agama seperti jang lagi akan koenjatakan kepadamoe hai segala saudarakoe.